

Bjørn Sandvik
Prof.Dahls gt.21B
0353 Oslo

Oslo 9.februar 2016

OPPFØLGING AV TATER\ROMANIUTVALGETS RAPPORT, NOU 2015:7: HØRINGSUTTALELSE.

Det vises til høringsbrev i forbindelse med NOU 2015:7 Assimilering og motstand. Det opplyses her at Departementet ønsker innspill, og at alle kan avgi uttalelser. Dette er meget positivt, og jeg tillater meg med dette å sende en kort vurdering.

Undertegnede har arbeidet en del med tatersaken og hatt innlegg om utredningen i begynnelsen av november i avisen Vårt Land, både i papirutgaven og på Verdidebatt.no.

Jeg har påpekt at utredningen fra Tater\romaniutvalget er svekket av en ensidig negativ framstilling av Statens taterpolitikk. Som medlem av utvalget, Karen- Sofie Pettersen, skrev i avslutningen av sin doktoravhandling om taterne og Misjonen fra 2005, må en i denne saken unngå å gi en svart-hvitt framstilling. Men NOU 2015:7 er nettopp preget av det! Slik den er utformet, fremstår den som en krass kritikk av Norsk Misjon blant hjemløse og de menneskene som arbeidet der. Den mest gemene form for polemikk er som kjent å gå løs på mennesker som nå er døde og ikke kan forsvare seg selv.

Når det gjelder den framtidige utforming av en relevant politikk i forhold til tater\romanifolket som nasjonal minoritet, er det avgjørende viktig å styrke taternes selvfølelse og stolthet, slik at det ikke må kjennes som en belastning å være av taterslekt.

Som det fremheves i pkt. 4 i høringsbrevet er det avgjørende at unge med tater\romanibakgrunn sikres reell tilgang til skole og utdanning. Enhver diskriminering i samfunns- og arbeidsliv må bekjempes.

Som det opplyses på side 135 i NOU 2015:7 er flertallet av tater/romanifolk ikke organisert i foreninger, og på side 123 i Vedlegg 6 til samme skriver Monica Five Aarset og Ragnhild Nordvik at det har vært en utfordring å få kontakt med de uorganiserte. En må søke å avdekke årsakene til at så mange ikke er organisert, og kanskje heller ikke ønsker å være det.

Den profil de 4 taterorganisasjonene framtrer med i offentligheten, virker ikke inkluderende. For eksempel må en peke på at de har et stort troverdighetsproblem ved at de hvert år avholder en minnehøytidelighet ved Gaustadsteinen på Ris kirkegård. Tater\romaniutvalgt har jo avdekket at det her ikke er noen massegrav for tater, men en anonym minnelund, der bare en enkelt pasient av taterslekt er gravlagt.

En viktig oppgave for myndighetene kan være å finne et mer egnet sted for en verdig høytidelighet, uten polemisk brodd. Forslaget om å reise et vakkert tatermonument må vurderes.

Videre er det grunn til å spørre om hvorfor det ikke er opprettet et professorat i romani ved en høyskole eller universitet, eventuelt i samarbeid med et svensk lærested.

Som vedlegg følger kopi av to avisartikler og av et innlegg som bare har stått på Verdidebatt.

Med vennlig hilsen

Bjørn Sandvik

Vi trenger balanse i tater-regnskapet

Taterne og Misjonen.

Bare negativt?

«Assimilering og motstand. Om norsk politikk overfor taterne\romanifolket «(NOU 2015:7), er tittelen på den utredningen som det statlige tater\romaniutvalget overleverte til Kommunal- og moderniseringsdepartementet 1.juni i år, under en høytidelighet i Universitets aula.

Da utvalget ble oppnevnt i 2011, ble det sendt ut en pressemelding med overskrift: «Utvalg skal kartlegge overgrep mot romanifolket». Utvalgets mandat var selvsagt mer profesjonelt formulert, nemlig «å dokumentere de faktiske forhold når det gjelder politikk og tiltak overfor taterne/romanifolket». En kan imidlertid få inntrykk av at det er pressemeldingens formulering som har vært retningsgivende for utvalgets arbeid. Forordet i utredningen har som overskrift «En feilslått og nedbrytende politikk». Med bred pensel males alle negative sider ved norsk taterpolitikk, som tiltak i strid med menneskerettighetene, mistillit, fordommer og umyndiggjøring.

En kritisk leser må spørre: Hadde politikken ingen positive sider? Mener utvalget at norske politikere og Norsk misjon blant hjemløse bare var hardhjertede og grusomme, slik at en uten forbehold må fastslå at politikken var «feilslått og nedbrytende»? Må alle tiltak i ettertid betegnes som overgrep?

«Takker Misjonen for livet»

Det er nødvendig å korrigere det inntrykket som er skapt av tater/romaniutvalget. Det kan gjøres ved å vise til et intervju i Vårt Land 30.12.2009. Det hadde overskriften «Tateren som takker misjonen for livet». Den som ble intervjuet, var Kristian Bredesen, tidligere skolesjef på Bømlø, kjent foredragsholder og forfatter. «Jeg har Norsk Misjon å takke for at jeg lever», sier han. Bredesen var tater, og som dødssykt barn ble han tatt fra foreldrene, kom på et av Misjonens barnehjem, fikk den beste pleie og overlevde. Han syntes det var opprørende at Kirkemøtet i 1998 bekjente det som synd at «born vart tekne frå foreldra». «Jeg er en av dem som ble fjernet fra min mor og far, og jeg har Misjonen å takke for at jeg ble reddet. Og det er mange av oss», sier han. Han ville på ingen måte benekte at det har skjedd overgrep og kritikkverdige handlinger fra myndighetenes og Misjonens side, men han ville ha balanse i regnskapet.

Agnar Austvik var bestyrer på Misjonens arbeidskoloni Svanviken i en periode og senere rektor på Risøya folkehøgskole. Han skriver i jubileumsskriftet til Svanvikens 70 års jubileum i 1978: "I dag trenger vi ikke å legge skjul på at det i Svanvikens 70-årige historie har skjedd overgrep både i lovens og kirkens navn mot hjelpeløse mennesker». Det er absolutt sider ved norsk taterpolitikk og ved Misjonens arbeid som en i dag finner kritikkverdige, og ingen er tjent med at det bortforklares. Men som medlem av tater/romaniutvalget Karen-Sofie Pettersen skriver i sin doktoravhandling fra 2005, må en unngå en svart-hvitt framstilling. «Jeg vil si at Misjonens innflytelse på taternes liv var på både godt og vondt», skriver hun.

Delte meninger

Tater/romani utvalget har ikke hatt noen lett oppgave. Taterne/romanifolket utgjør en sammensatt

befolkningsgruppe, med ulike livshistorier og livssituasjoner. Nøyaktig antall tater er ukjent, siste anslag sier mellom 4000 og 10000. Det eksisterer 4 taterorganisasjoner, som ikke er samordnet. Flertallet av taterne er heller ikke organisert, og det har vært vanskelig for utvalget å få kontakt med dem. I vedlegg 6 til NOU 2015:7 gir forskerne M.F. Aarset og R. Nordvik rede for dagens situasjon. Her understrekes det at deres rapport er problemorientert og kan ikke leses som en kartlegging av alle med tater/romanibakgrunn. Noen av dem som er blitt intervjuet, er opptatt av å få fram de mørke sidene i historien, mens andre gir uttrykk for sterk frustrasjon over at det bare er de mørke sidene som kommer fram. De er bekymret over at de som «har klart seg bra», forblir usynlige. I det hele er meningene svært delte.

Men fordommer, usynliggjøring og diskriminering overfor tater er et generelt og omfattende problem i Norge også i dag. Om dette finnes det mange avslørende og tragiske beretninger i utredningen. Utvalget skal ha honnør for at dette problemet er blitt belyst. Vi må komme dit at ingen mener at det er en skam å være av taterslekt, og ingen trenger å skjule det.

Misjonen - en hjelpeorganisasjon

Misjonens historie er dessverre meget overflatisk behandlet i utredningen NOU 1915:7. Misjonens mål var ikke primært å fremme statlig assimileringsspolitikk, men hjelpe medmennesker i nød. I 1893 skrev Jacob Walnum i Morgenbladet: «Taterbørnenes Nød er så iøynefallende at det ikke kan tænkes andet enn at en Appel til den kristne barmhjertighet vil bli mødt med Sympati og Forstaaelse». Samme år utkom boken «Paa Fantestien» skrevet av Martin Mathiasen Skou, «forhenværende Omstreifer». Skou var født «på fantestien» i 1849 på Jæren. Gutten fikk skolegang, ble konfirmert og gikk på lærerskole, sammen med Arne Garborg. 7 år virket han som lærer, inntil han og igjen gav seg ut på "fantestien". I 10 år levde han som omstreifer: "... det var at vade over Myrer og Heier eller traske Landeveiene, ofte i Sne og Kulde, og det manges Gang næsten uden Klæder på Kroppen, efterstræbt av Lensmanden o.a. Øvrighetsperoner for Overtædelse av Betlerloven", i Almindelighed var vort Liv et grænseløst Lidelsesliv». Denne beskrivelsen av taterlivet samstemmer med det en finner i flere moderne taterbiografier, for eksempel Dagfinn Grønsets bok om "Tater-Milla" fra 1974. Livet som omstreifer kunne være idyllisk når det var sol og sommer, men hardt i frost og kulde.

Ikke etnisk rensing og folkemord

Per Haave, medlem av utvalget og en meget habil forsker, har flere bidrag i Vedlegg til utredningen. Han har undersøkt påstanden om at det under «skammens stein» på Ris kirkegård i Oslo er en massegrav med navnløse tater som har vært pasienter på Gaustad sykehus, og som der ble utsatt for umenneskelig behandling. Undersøkelse av pasientjournaler har vist at en eneste person av tater/romanislekt er gravlagt på den anonyme minnelund på Ris. Haave fastslår at hun verken ble lobotomert, sterilisert eller utsatt for medisinske eksperimenter. Han har undersøkt lobotomipraksis på Gaustad rent generelt og ikke funnet noe som tyder på noen ble lobotomert fordi de var tater. Haave påviser at uttrykket "anonym massegrav" ble brukt første gang i 1996, men det er ukjent hvem som har funnet opp dette. Hver 7.mai holdes en minnehøytidelighet her, og det er underlig å lese hvilke påstander som er framsatt i taler her, alt på grunnlag av en oppkonstruert historie. I 2005 talte professor Knut Aukrust, styreleder i Holocaustsenteret. Han er blitt kjent for at han anklaget norske myndigheter for folkemord og etnisk rensing. På kirkemøtet i 1998 brukte biskop Gunnar Stålsett også begrepet etnisk rensing. Tater/romaniutvalget har merkelig nok valgt å forbigå disse

anklagene i stillhet.

Samarbeid, med respekt for Misjonen - og for romanifolket.

Kristian Bredesen og Agnar Austvik reiste i en årrekke sammen og holdt foredrag på skoler og i foreninger. Tateren og den tidligere lederen i Misjonen kunne altså sammen redegjøre både for de negative og positive sider av norsk taterpolitikk. Hadde tater/romaniutvalget fulgt samme linje, var NOU 2015: 7 blitt bedre egnet som grunnlag for en framtidsrettet minoritetspolitikk i Norge.

Bjørn Sandvik

Dr.theol, pensj, forsker, sokneprest

Offentlige unnskyldning – til taterne?

Kan noen unnskyldte det andre har gjort?

Under en høytidelighet i Universitets Aula i Oslo l. juni mottok statsråd Jan Tore Sanner utredningen «Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor taterne/romanifolket» (NOU 2015:7) fra det offentlige Tater/romaniutvalget. Etter overleveringen var det seminar på Universitet og i Litteraturhuset, og det ble holdt en mottakelse i Oslo rådhus. Senere har representanter for utvalget vært invitert til audiens hos Kongen på Slottet. Her ble det etterlyst en offentlig unnskyldning fra Kongen for overgrep og urett mot taterne.

Absurd å be om unnskyldning.

Dette reiser spørsmålet om offentlige unnskyldninger rent generelt. I vedlegg 24 til NOU 2015:7 gir forsker Ragnhild Nordvik, ansatt i utvalgets sekretariat, en kyndig utredning om dette. Hun viser til at filosofen Jon Elster har hevdet at det er absurd i metafysisk forstand å be om unnskyldning for det døde mennesker har gjort mot andre mennesker, som også er døde. Offentlige unnskyldninger kan imidlertid være viktige steg i en forsoningsprosess og få symbolsk og integrerende funksjon. Men Nordvik viser til det australske filosof mener er betingelsen for at en unnskyldning skal være meningsfylt. For det første at innhold og presentasjon må være støttet og godkjent av offergruppen, for det andre innhold bør være støttet og godkjent av den gruppen en unnskylder på vegne av. En unnskyldning må forberedes og gjennomføres med varsomhet.

«Den norske kirke har sviktet oss»

Her finner en årsaken til at Kirkemøtets vedtak i 1998 om unnskyldning til taterne (og bønn om tilgivelse) slo helt feil. Mellomkirkelig råd hadde ikke trukket representanter for Misjon blant hjemløse inn i saksbehandlingen før møtet på forsvarlig vis. Dette førte til at 50 venner og tidligere ansatte i Misjonen protesterte mot vedtaket. En del møter ble avholdt, men i 2001 måtte Agnar Austvik, tidligere styrer på Misjonens familiesenter Svanviken, som hadde vært sentral i protestaksjonen, skrive til de 50: «Så er resultatet klart. Den norske kirke har sviktet oss. Alle forsøk på en viss revisjon av vedtaket og de vonde ordene fra Kirkemøtet 98 har strandet»

En må bare konstatere at Kirkemøtets vedtak hadde gjort uopprettelig skade. Ragnhild Nordvik peker da også på at hvor utfordrende det kan være å komme med kollektive unnskyldninger på vegne av handlinger i fortiden, og hun

skriver: «Kirkemøtets vedtak blir kritisert både for ikke å ta nok ansvar for tidligere overgrep, og for å kaste skyld og skam på tidligere ansatte og aktive i Norsk Misjon blant hjemløse» (Vedlegg 25 til NOU 2015:7).

Unnskyldning, men ingen forsoning

På høytideligheten i Universitetets aula 1.juni stod generalsekretæren i Kirkens Sosialtjeneste Helmuth Liessem fram, og han framførte en unnskyldning for de overgrep mot taterne som skjedde under Misjon blant hjemløse. Han tilføyde til og med at det var en skam at Misjonen aldri bad om unnskyldning. Tater/romaniutvalget hevder at Kirkens sosialtjeneste «står nærmest» til å ta ansvar for Misjonen, og Sosialtjenesten hadde på møter med representanter for taterorganisasjonene forstått at en savnet en beklagelse. Nå skulle en slik beklagelse gis. Men med den form beklagelsen fikk, kastet generalsekretæren på nytt «skyld og skam» over ansatte og aktive i Misjonen. En må også spørre med hvilken rett dette ble uttrykt. Selv om Kirkens sosialtjeneste overtok eiendommer etter Misjonen, var den en ny organisasjon. Jeg er kjent med at en generalsekretær som ble ansatt i 1993 satte som betingelse for å gå inn i stillingen at han ikke skulle ha noe ansvar for Misjonens tidligere virksomhet. Det er lite tillitvekkende at en nå, etter 25 år, står fram med ensidig skarp fordømmelse av Misjonen. At dette heller ikke tjente til forsoning, fikk en demonstrert på et seminar i Litteraturhuset dagen etter den høytidelige overleveringen. Da en deltaker i et panel av tater ville framføre en takk til Sosialtjenesten, reiste lederen i en taterorganisasjon seg og forlot salen under meget høylytt protest. Etter møtet fortsatte den opprivende debatten.

Takker Misjonen for livet

Hele komplekset med kollektiv unnskyldning er blitt betent og komplisert på grunn av det ulykksalige vedtaket på Kirkemøtet i 1998. En ny unnskyldning i denne saken kan bare gjøre vondt verre, og det er uklart hvordan Kongen kan komme inne i dette problemfeltet. Tater/romaniutvalget har ikke maktet å komme til rette med det i sin utredning.

En må vite at det ikke bare var misjonsvennene som er blitt krenket av fordømmelsen av Misjonen, men også tater. En av dem var Kristian Bredesen, tidligere skolesjef på Bømlø og forfatter av flere bøker om taterspørsmålet. Han ble intervjuet i avisen Vårt Land 30.12.2009. «Jeg har Norsk Misjon å takke for at jeg lever», sier han. Bredesen ble som dødssykt barn tatt fra foreldrene, kom på et av Misjonens barnehjem der han fikk den beste pleie - og overlevde. Han syntes det var opprørende at Kirkemøtet

bekjente det som synd at han ble tatt fra foreldrene - og berget livet! «Jeg er selv en av dem som ble fjernet fra min mor og far, og jeg har Misjonen å takke for at jeg ble reddet. Og det er mange av oss», sier han.

Overgrep skjedde, men en må ha balanse

Ingen vil i dag benekte at det skjedde overgrep og kritikkverdige handlinger fra myndighetenes og Misjonens side. Men Bredesen ville ha balanse i regnskapet og få fram både de positive og de negative sidene ved taterkulturen. Hans holdning og eksempel kan tjene som forbilde i det videre arbeidet med en bærekraftig minoritetspolitikk.

Bjørn Sandvik

Dr.theol., pensj.forsker, sokneprest.

Svart – hvitt i taterutvalgets utredning.

Karen Sofie Pettersen og Per Haave, begge medlemmer av det statlige tater/romaniutvalget, kommenterer i Vårt Land 6. november min kronikk «Balanse i tater-regnskapet». De prøver å imøtegå min påvisning av de store svakhetene i utredningen om taterne. Jeg siterte i min kronikk hva Pettersen skrev i sin doktoravhandling «Tatere og misjonen». Det kan være nyttig å minne henne om det. Hun skriver: «Ettertidens fortelling om Misjonen har ofte handlet om det repressive ved tiltakene som Misjonen iverksatte. Jeg vil heller si at Misjonens innflytelse på taternes liv var på både godt og vondt»(s.17). Avslutningen på hennes solide avhandling kan også tas med. Hun viser til at hun har fulgt den svenske historikeren Eva Østbergs råd «om å unngå å gi en svart hvitt-farget framstilling. Forholdene mellom tatere og Misjonen var mangesidig». Siste setning i avhandlingen er sitat fra Østberg: «Det är vår plikt att anstränge oss for at komma bort från de grove förenklingarne». Jeg mener Østbergs kritikk rammer tater/romaniutvalget. Her finnes både uforsvarlige forenklinger og svart-hvitt framstilling.

Jeg har pekt på at Misjonens historie er meget overflatisk behandlet i NOU 2015:7. blant de mange forskere og fagfolk som har vært trukket inn i utvalgsarbeidet, er det ikke en eneste med kirkehistorisk kompetanse. Dette er meget påfallende, og det er god grunn til å spørre om begrunnelsen for et slikt tendensiøst utvalg. Hele 30 vedlegg, en tykk katalog på 722 sider, ble framlagt sammen med utredningen. Heller ikke her finnes jeg en eneste kirkehistoriker.

Det straffer seg. På side 45 i utredningen står det å lese: «Samtidig stod assimileringspolitikken under sterk innflytelse fra tysk diakoni, fremfor alt det veldedige og evangeliserende arbeid til den tyske indremisjonsbevegelsen, som dannet en konservativ motvekt mot revolusjonære strømninger». Mer mangelfullt og misvisende kan den brede diakonale sosialetiske oppvåkning på slutten av 1800-tallet ikke skildres. Behandlingen av Misjonen oppviser generelt helt banale metodiske svakheter. Det vises til hva generalsekretærer har sagt og skrevet, men den brede folkelige engasjement i bevegelsen behandles ikke. Hva med de 280 foreningene som arbeidet for Misjonen, hva med referatene fra årsmøtene og stevnene, hva med Misjonens publikasjoner, bøker og blad? Dersom en spør om bevegelsens menneskesyn, kunne en kanskje ha studert prekener, f.eks. en holdt av styrer på Svanviken Ingvald Carlsen, som finnes i prekensamlingen «Norges folk og Norges kirke» fra 1914, der han taler om menneskeverd.

Mitt engasjement i tatersaken har ikke vært å renvaske myndighetenes taterpolitikk. Min vegleder har hele tiden vært tateren Kristian Bredesen, skolesjef på Bømlø, kjent foredragsholder og forfatter. Han takket Misjonen for livet, fordi han som barn ble tatt fra foreldrene, kom på et av Misjonens barnehjem og berget livet. Det var han som ønsket

balanse i tater-regnskapet, ikke en svart-hvitt framstilling. Haave/Pettersen skriver at «enkelte» har fått hjelp av Misjonen. Tateren Bredesen sa i et avisintervju at «det er mange av oss». Hva har utvalget gjort for å få kontakt med disse mange?

De fleste av dem som arbeidet i Misjonen er døde, og kan ikke forsvare seg. Deres innsats skal ikke glemmes. 50 ansatte og venner av Misjonen protesterte mot det famøse vedtaket på Kirkemøtet i 1998. Etter noen møter med Kirkerådet måtte Agnar Austvik, tidligere styrer på Svanviken familiesenter, skrive: «Den norske kirke har sviktet oss. Alle forsøk på en viss revisjon av vedtaket og de vonde ordene fra Kirkemøtet 98 har strandet».

Jeg har vist til at Bredesen og Austvik sammen reiste rundt og holdt foredrag. Disse hedersmenn nå begge er gått bort. De samarbeidet og gav et eksempel til etterfølgelse, også i arbeidet med en fremtidig minoritetspolitikk.

Bjørn Sandvik